

Religiøs vaksineskepsis og religionsfiendtlighet

Et eksempel fra debatten om fritak fra barnevaksinasjon i USA

AV HANNE AMANDA TRANGERUD

I USA har ordningen med religiøst fritak fra obligatorisk barnevaksinasjon gjort religiøse motforestillinger mot vaksiner mer synlige i den offentlige debatten. I denne artikkelen ser jeg nærmere på en rettssak knyttet til fritakets legitimitet for å illustrere hvordan religion kan bli kontroversielt i en helsepolitisk kontekst. *F.F. v. State of New York* var en av flere rettssaker jeg analyserte i mitt doktorgradsarbeid for å undersøke hvilke religiøse og sekulære argumenter som ble brukt for å forsvare ordningen med religiøst vaksinefritak. I dette tilfellet hadde en gruppe foreldre gått til søksmål mot staten New York etter at det religiøse fritaket ble avviklet i 2019. Saksøkernes hovedargument handlet om at delstatspolitikere forut for lovendringen hadde ytret seg kritisk og nedsettende om deres religion, idet de argumenterte for at religiøse motforestillinger mot vaksinasjon bare var unnskyldninger for å slippe unna vaksinekravet. Saken fungerer derfor godt til å illustrere den senere tids debatt om hvorvidt religiøs vaksineskepsis faktisk finnes.

Nøkkelord: Vaksinenøling, religiøs vaksineskepsis, *F.F. v. State of New York*, religionsfiendtlighet, Robert F. Kennedy jr.

Innledning

Årsakene til vaksinenøling er mange og sammensatte (SAGE Working Group 2014, 7). I Norge er deltakelse i barnevaksinasjonsprogrammet frivillig, og grunnene til

at foreldre ikke samtykker forblir ofte ukjente. I USA er derimot vaksinasjon mot visse barnesykdommer obligatorisk for oppstart i skole eller barnehage, så fremt det ikke foreligger en medisinsk kontraindikasjon. I tillegg tilbyr de fleste delstatene fritak på religiøst grunnlag, og noen delstater gir også fritak dersom foreldrene har filosofiske, personlige eller moralske motforestillinger. Selv om ikke alle delstatslover krever begrunnede søknader, gjør ordningen med religiøst fritak at religiøse motforestillinger mot vaksinasjon trer frem som et fenomen i den offentlige debatten. Andelen fritatte barn er imidlertid lav. I skoleåret 2022–23 var for eksempel 0,2 prosent av amerikanske førskolebarn fritatt av medisinske årsaker og 2,8 prosent på ikke-medisinsk grunnlag (Seither mfl. 2023, 1219). Den sistnevnte gruppen har likevel vært økende (Olive mfl. 2018, 3; Bednarczyk mfl. 2019, 177), og forskere har i senere tid viet større oppmerksomhet til opphopning av uvaksinerte barn på mindre geografiske områder (Ernst og Jacobs 2012, 839–840; Olive mfl. 2018, 4) eller enkeltskoler (Shaw mfl. 2014, 131; Brennan mfl. 2017, 110–111). Dette har ført til kritikk av selve fritaksordningen, og foreldre som søker fritak på religiøst grunnlag, blir ofte mistenkt for å bruke religiøse argumenter som et dekke for andre motiver, som frykt for bivirkninger og helsefarer. I det følgende vil jeg gi et eksempel på hvordan amerikanske politikere har argumentert for å avvikle ordningen med religiøst vaksinefritak, samt hvordan foreldre og andre vaksinekritikere har respondert for å forsvare den.

Artikkelen tar utgangspunkt i en case-studie jeg gjorde i forbindelse med mitt doktorgradsarbeid i religionsvitenskap om religiøs vaksineskepsis. I avhandlingen undersøkte jeg hvordan religion påvirker folks vaksinebeslutninger, med vekt på religiøse motforestillinger. Jeg valgte å se nærmere på situasjonen i USA for å finne konkrete eksempler på religiøs vaksineskepsis og dens samspill med ulike delstaters lovgivning om barnevaksinasjon. I forskningslitteraturen er det godt dokumentert at religiøs vaksineskepsis finnes (Larson mfl. 2016, 297; Lane mfl. 2018, 3862; Kulkarni mfl. 2021, 2003). Basert på en gjennomgang av forskning på religionens rolle i vaksinebeslutninger globalt, laget jeg først en typologi for å fremheve særtrekkene ved de religiøse motforestillingene mot vaksinasjon (se senere i artikkelen). Jeg undersøkte videre ordlyden i de amerikanske delstatenes ikke-medisinske fritaksordninger, samt hvordan vaksinekritiske foreldre og andre aktivister har respondert på lovendringer knyttet til obligatorisk vaksinasjon i senere tid. I den forbindelse så jeg nærmere på en rekke rettssaker som handlet om å forsvare retten til ikke-medisinske vaksinefritak. Ved hjelp av en kombinert induktiv/deduktiv tilnærming analyserte jeg dokumenter som foreldre hadde gitt til domstolene for å undersøke hvilke reli-

giøse argumenter som ble benyttet og hvordan disse ble sammenstilt med sekulære argumenter (f.eks. frykt for bivirkninger eller anklager om medisinsk diskriminering). I denne artikkelen vil jeg bruke en av disse rettssakene for å illustrere hvordan religion kan bli kontroversielt i en helsepolitisk kontekst.

Religiøs vaksineskepsis finnes spredt i ulike religioner, og medlemmer av samme gruppe kan ha forskjellige syn på praksisen. Jeg kommer her ikke til å utdype de konkrete religiøse argumentene mot vaksinasjon, men en kort sammenfatning av hva de typisk handler om kan være nyttig for konteksten. I den ovennevnte typologien foreslo jeg fem typer (jf. Trangerud 2023, 2–5). For det første kan skepsisen være forankret i et verdensbilde der vaksinasjon ikke gir mening som helsetiltak (*Worldview clash type*). Et godt eksempel er Christian Sciences lære om at sykdom er en illusjon og at helbredelse kun skjer ved bønn og ved å overbevise seg selv om at den ikke eksisterer. For det andre kan skepsisen representere en form for passiv fatalisme (*Divine will type*), som når ortodokse protestanter – fra den reformerte tradisjonen – i Nederland avviser vaksinasjon fordi de ikke vil blande seg inn i Guds forutbestemte plan. En tredje form for religiøs vaksineskepsis er knyttet til etiske problemstillinger (*Immorality type*). Det kan da handle om sider ved produksjonsmåten, slik som bruken av cellelinjer fra aborterte fostre, eller frykt for at vaksinasjon mot seksuelt overførbare sykdommer skal oppfordre til uforsiktig sex eller tidlig debut. I en fjerde variant dreier skepsisen seg om hvordan visse ingredienser besmitter kroppen (*Impurity type*), enten som følge av religiøs definert urenhet, som i tilfellet med svin, eller fordi man anser det som en hellig plikt å bevare kroppen mot skadelige stoffer generelt. Til slutt kan skepsisen være knyttet til konspirasjonsteorier (*Conspiracy type*). Et forholdsvis vanlig eksempel her er rykter om sammensvergelse der målet er å redusere fruktbarheten hos en religiøs gruppe.

Selv om omfanget er uvisst, er det dokumentert at den religiøse fritaksordningen i USA tidvis blir misbrukt av foreldre som vil slippe unna vaksinekravet av andre årsaker (Haelle 2012; Reiss 2014, 1584–1588; Reich 2018, 232–233; Champion 2019–2020, 1535–1537; Jones 2021, 647–648; Bloomfield og Willes 2024). Det kan imidlertid være vanskelig å avgjøre hva foreldrenes egentlige motiv er, og det er heller ikke uvanlig å ha mer enn en grunn til å takke nei til vaksinasjon. Dette fremkommer for eksempel når foreldre som har fått sin søknad om religiøst fritak avvist, går til søksmål. Slike tvister handler ofte om hvorvidt motforestillingene deres i det hele tatt er religiøse, og om de i så fall er oppriktige. Forståelig nok ønsker mange delstatsmyndigheter ikke å ta stilling til det siste. Rettssaken som danner utgangs-

punkt for denne artikkelen omhandler en annen problemstilling, nemlig spørsmålet om selve fritaksordningens eksistens. Etter et større meslingeutbrudd i 2018–19, opphevet staten New York sitt mangeårige religiøse vaksinefritak. I kjølvannet fulgte en rekke søksmål med mål om å gjeninnføre fritaket. Jeg fokuserer her på et av disse, *F.F. v. State of New York*.² Ettersom saksøkernes hovedargument var at flere delstatspolitikere hadde utvist religionsfiendtlighet (*hostility towards religion*) i prosessen som ledet frem til lovendringen, fungerer denne saken godt til å illustrere debatten om hvorvidt religiøs vaksineskepsis egentlig finnes. Etter en kort presentasjon av konteksten og aktørene, vil jeg forklare bakgrunnen for deres hovedargument om religionsfiendtlighet. Jeg vil så trekke frem eksempler fra saksøkernes liste over religionsfiendtlige utsagn fra politikerne som kan illustrere anklagen om at religion kun brukes som en unnskyldning for å slippe unna vaksinasjonskrav. Jeg avslutter med noen betraktninger om det amerikanske barnevaksinasjonsprogrammets fremtid i lys av de nylige endringene i USAs politiske lederskap.

F.F. v. State of New York – bakgrunn og saksøkernes strategi

Siden 1960-tallet har føderale myndigheter i USA gitt standardiserte anbefalinger om barnevaksinasjon (se Smith, Hinman og Pickering 2014). Helselovgivning er imidlertid underlagt delstatene. Dette har ført til et mangfold av ordninger og ujevn utvikling over tid. Staten New York introduserte medisinsk og religiøst vaksinefritak først i 1966. Til å begynne med ble det religiøse fritaket kun gitt til medlemmer av anerkjente religiøse organisasjoner med klar lære mot vaksinasjon, noe som i praksis betød at det ble et nærmest eksklusivt tilbud for medlemmer av Christian Science. Etter at retten slo fast at dette brøt med den føderale grunnlovens forbud mot favorisering av en religiøs gruppe fremfor andre, ble loven endret i 1987 til å inkludere alle som hadde oppriktige religiøse motforestillinger mot vaksiner. Den nye loven vedvarte i om lag tretti år. I 2018 oppstod et større utbrudd av meslinger i Israel, som særlig rammet det harediske miljøet (Anis mfl. 2021, 680). Herfra spredte viruset seg til USA, hvor det forårsaket det største meslingeutbruddet siden 1992. Av totalt 1.249 tilfeller var 75 prosent blant harediske jøder (Patel mfl. 2019, 893). Det var spesielt mange tilfeller i New York City og Rockland County i delstaten New York (Sanyaolu mfl. 2019, 4; Zucker mfl. 2020, 1011–1012). I skoleåret 2018–19 var 1,1 prosent av New Yorks førskolebarn fritatt på religiøst grunnlag. Det var altså

² Følgende dokumenter ble inkludert i analysen: Verified Complaint (10. juli 2019), Plaintiffs' Brief in Support of Entry of TRO (17. juli 2019), Plaintiffs' Brief in Support of Preliminary Injunction (6. august 2019), Appellants' Memorandum of Law in Support of Preliminary Injunction (27. august 2019), og Appellants' Brief (17. april 2020).

ikke mange, men likevel en oppgang fra 0,5 prosent i skoleåret 2011–12 (CDC 2024). En studie av dekningen på ulike skoler fra 2003 til 2012 viser at andelen fritatte elever var høyere i private skoler enn i offentlige skoler, og særlig høy i skoler drevet av amish- og mennonittsamfunn, samt i enkelte steinerskoler (Lai mfl. 2014, 7072).

I januar 2019, noen måneder inn i utbruddet, la senator Brad Hoylman-Sigal (D) og delstatsrepresentant Jeffrey Dinowitz (D) frem et forslag om å avvikle ordningen med religiøst fritak fra barnevaksiner. Forslaget ble vedtatt 13. juni samme år med umiddelbar virkning, og uvaksinerte elever fikk fjorten dager på seg til å oppfylle kravene. Den 10. juli 2019 kom det første søksmålet. I *F.F. v. State of New York* gikk 65 foreldre til sak på vegne av seg selv, sine barn og andre som på liknende vis var berørt av lovendringen. Det ble anslått at rundt 26000 elever i New York nå stod i fare for å bli utestengt fra skolen. De 65 foreldrene var anonymisert, og rettsdokumentene inneholdt få detaljer om deres tro utover at de hadde ulik religiøs bakgrunn og tidligere hadde fått innvilget religiøse fritak fra vaksinasjonskravet. To foreldre var titulert som rabbinere. Blant de familiene der det var oppgitt, hadde 22 barn på jødiske skoler, tre på kristne skoler (to katolske og en tverrkirkelig), en på en trosnøytral privatskole, 20 på offentlige skoler og en på en steinerskole. I sine dokumenter til retten la saksøkerne vekt på at jødiske elever var spesielt hardt rammet, siden de i tillegg til utdanning også mistet en viktig del av sine daglige religiøse aktiviteter (se Plaintiffs' Brief in support of Entry of TRO, 5).

Saksøkerne ble representert av borgerrettighetsadvokat Michael H. Sussman (hovedadvokat) og advokat Robert F. Kennedy jr. (rådgiver). Senere sluttet også advokat Mary Holland seg til teamet. Både Kennedy og Holland er tilknyttet organisasjonen Children's Health Defense, som jobber for å beskytte barn mot kroniske tilstander de mener er utløst av miljøgifter, slik som ADHD, allergier og autoimmune sykdommer (CHD u.å.a). Organisasjonen, som Kennedy ledet fra 2015 til 2023, har også hevdet at «autismeepidemien» er forårsaket av vaksiner (CHD u.å.b). I *F.F. v. State of New York* valgte advokatene en strategi som la minimal vekt på det religiøse innholdet i foreldrenes motforestillinger mot vaksinasjon. I stedet fokuserte de på den politiske prosessen som hadde ledet til at ordningen med religiøse fritak ble avvirket, og baserte seg på prinsippet om religionsfiendtlighet som relativt nylig var blitt fremhevet av den føderale høyesteretten i *Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Comm'n* (2018). Jeg vil beskrive dette mer detaljert i neste avsnitt. I tråd med denne strategien sendte advokatene ut en åpen forespørsel om edsvorne

erklæringer fra berørte foreldre der de fortalte hvordan lovendringen hadde påvirket dem i praksis eller delte religionsfiendtlige utsagn de hadde hørt. Forespørselen ble raskt spredt via sosiale medier, for eksempel på Facebook-siden til organisasjonen New York Alliance for Vaccine Rights:

As you likely heard, the legal team is collecting two types of affidavits (sworn statements) to submit to the Court in request for a preliminary injunction [midlertidig stans av implementeringen]. We are collecting these from both plaintiffs/class reps and anyone impacted by the religious exemption repeal. Pls [sic] carefully read instructions below:

1 – The first affidavit demonstrates the immediate, irreparable harm. ...

2 – The second affidavit will be to share specific examples of hostility towards religion. ...

Note: we are NOT defending our religious beliefs or justifying them. We are NOT quoting scripture or discussing religious objections in detail (or concerns about safety or efficacy or ingredients etc.) We are simply laying out (1) how this law harms us and (2) examples of hostility that we saw/heard towards religion in general. ... The legal team will review them for formatting consistency and will then email back next step. Please do not worry about «perfect» or «legal» language – these should be in your own words. DO NOT notarize them yet – please wait for an emailed response from the legal team after your initial submission for final direction. (New York Alliance for Vaccine Rights 2019)

Forespørselen resulterte i rundt 350 edsvorne erklæringer. I posten fra New York Alliance for Vaccine Rights ser vi også hvordan de eksplisitt ba foreldrene utelate alle former for religiøse argumenter, så vel som utsagn om helseskadelige effekter og bivirkninger fra vaksiner. Det er rimelig å tolke dette strategiske valget i lys av tidligere utsagn fra den føderale høyesteretten om at myndighetene ikke er forpliktet av Grunnloven til å tilby religiøse fritak fra generelle vaksinekrav (jf. *Employment Div. v. Smith*, 1990). Liknende søksmål, for eksempel fra da California avskaffet sitt ikke-medisinske vaksinefritak i 2016, hadde også vist at argumenter om helsefare i stor grad blir avvist i retten. Advokatene forsøkte derfor å få underkjent opphevingen av fritaksordningen ved å rette fokus mot selve prosessen.³

³ Kennedy førte ikke noen av sakene i California, men deltok aktivt i protestmarkeringer mot lovendringen.

Religionsfiendtlighet som rettslig prinsipp

Den føderale høyesteretten brukte for første gang prinsippet om religionsfiendtlighet til å avgjøre en sak i 1993 (Seidel 2022, 93). I *Church of the Lukumi Babalu Aye, Inc. v. City of Hialeah* slo dommerne fast at et forbud mot rituelle drap på dyr i Hialeah, Florida, brøt med Grunnlovens beskyttelse av retten til fri religionsutøvelse. Grunnen var at vedtaket åpenbart var rettet mot tilhengere av santería, som hadde dyrefringer som et av sine viktigste religiøse uttrykk. Selve forbudet var blitt til da det ble kjent at trosretningen hadde leid en tomt i Hialeah og planla å etablere et gudshus med tilhørende fasiliteter.⁴ Lavere domstoler dømte i favør av byrådet, som de mente hadde tungtveiende interesser i å bevare folkehelsen og dyrevelferden. Den føderale høyesteretten reverserte dommen fordi forbudet var utformet slik at det kun rammet det religiøse ritualet, mens andre drap på dyr – som slaktning for matproduksjon – ble unntatt.

I *Church of the Lukumi Babalu Aye, Inc. v. City of Hialeah* ble prinsippet om religionsfiendtlighet brukt til å beskytte tilhengerne av en minoritetsreligion. Kjennelsen kan således ses som en del av en trend der den føderale høyesteretten siden 1960-tallet primært har tolket Grunnlovens beskyttelse av religionsfrihet til å gjelde religiøse minoriteter. Fra 90-åra har det imidlertid skjedd endringer der hensynet til religiøse minoriteter er blitt mindre, og vernet av fri religionsutøvelse i økende grad anvendes på majoritetskristne (Merriman 2017, 7–8; Epstein og Posner 2022, 316–318, 337–338). Høyesterettens domsavsigelse i *Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Comm'n* (2018) er et eksempel i så måte. Saken handlet om hvorvidt en kristen baker fra Colorado hadde rett til å nekte å lage bryllupskake til et homofilt par i tråd med sin religiøse overbevisning om at likekjønnet ekteskap var galt. Det avviste paret klaget bakeren inn for Colorados Civil Rights Commission. Konklusjonen ble at dette var brudd på statens antidiskrimineringslov, som blant annet forbød å nekte tjenester til individer eller grupper på grunnlag av rase, legning, kjønn og tro. Kommisjonen påla bakeren å stanse diskriminering mot likekjønnede par, sørge for opplæring av sine ansatte og dokumentere bakeriets etterlevelse i to år. En ankeinstans bekreftet dommen. Bakeren tok da saken til den føderale høyesteretten, som gav ham medhold i at kommisjonen her hadde brutt Grunnloven (se Seidel 2022, 60–89, for en mer omfattende diskusjon av saken).

Bakeren hadde to ankepunkter. For det første krenket kommisjonens dom hans grunnlovfestede ytringsfrihet ettersom han ble tvunget til å bruke sine kunstneriske

⁴ Se Seidel (2022, 101–103) for en diskusjon av hvordan byrådet i Hialeah også kan ha hatt politiske og økonomiske motiver knyttet til tomten som santería-menigheten hadde leid.

talenter til å uttrykke et budskap han ikke var enig i. For det andre var den et overtramp mot hans rett til fri religionsutøvelse. I kjennelsen uttrykte de føderale høyesterettsdommerne at forretningsfolk og andre tjenesteytere generelt ikke kan diskriminere noen på grunnlag av seksuell legning. I bakerens spesifikke tilfelle ble imidlertid fokuset flyttet til enkelte utsagn fra kommisjonsmedlemmer som vitnet om religionsfiendtlighet, og dermed frarøvet ham en nøytral vurdering av saken. Med referanse til *Church of the Lukumi Babalu Aye, Inc. v. City of Hialeah* påpekte høyesteretten at offentlige myndigheter ikke kan basere sine lover eller regler på fiendtlighet mot en religion eller mot et religiøst synspunkt. Selv den minste mistanke om at dette foreligger gir grunnlag for streng vurdering. I bakerens tilfelle var det særlig ett utsagn fra et kommisjonsmedlem som ble fremhevet av retten som uttrykk for fiendtlighet og videre brukt til å tolke en håndfull mer tvetydige utsagn som religionsfiendtlige:

I would also like to reiterate what we said in the hearing or the last meeting. Freedom of religion and religion has been used to justify all kinds of discrimination throughout history, whether it be slavery, whether it be the holocaust, whether it be—I mean, we—we can list hundreds of situations where freedom of religion has been used to justify discrimination. And to me it is one of the most despicable pieces of rhetoric that people can use to—to use their religion to hurt others. (*Masterpiece Cakeshop* 2018, 13)

Mens retten ikke ville ta stilling til bakerens religiøse synspunkt per se, var den klar på at kommisjonsmedlemmets beskrivelse av hans tro som «one of the most despicable pieces of rhetoric that people can use» representerte en nedvurdering av hans religion. Også sammenlikningen med forsvaret av slaveri og holocaust ble pekt på som upassende. En annen indikasjon på fiendtlighet, som ifølge retten kastet tvil over kommisjonens upartiskhet, var deres behandling av tre andre saker som involverte kakesalg. I disse tilfellene hadde bakerne nektet å lage kaker som uttrykte kritikk av likekjønnet ekteskap fordi de mente det var diskriminerende eller hatefullt. Ifølge dommerne var kommisjonens aksept av dette uttrykk for forskjellsbehandling av samvittighetsbaserte motforestillinger mot å produsere kaker med bestemte budskap. Høyesteretten reverserte derfor dommen fra ankedomstolen:

The official expressions of hostility to religion in some of the commissioners' comments—comments that were not disavowed at the Commission or by the State at any point in the proceedings that led to affirmance of the order—were inconsistent with what the Free Exercise Clause requires. The Commission's dis-

parate consideration of [denne bakerens] case compared to the cases of the other bakers suggests the same. For these reasons, the order must be set aside. (*Masterpiece Cakeshop* 2018, 18)

Religionsfiendtlighet og religiøs vaksineskepsis

Advokatene i *F.F. v. State of New York* tok utgangspunkt i følgende kriterier for evaluering av religionsfiendtlighet fremlagt av den føderale høyesteretten i *Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Comm'n*:

Factors relevant to the assessment of governmental neutrality include «the historical background of the decision under challenge, the specific series of events leading to the enactment or official policy in question, and the legislative or administrative history, including contemporaneous statements made by members of the decisionmaking body.» (*Masterpiece Cakeshop* 2018, 17)

Evalueringskriteriene var hentet fra *Church of the Lukumi Babalu Aye, Inc. v. City of Hialeah*, en sak som altså var temmelig annerledes av natur. *F.F. v. State of New York* skilte seg igjen markant fra dem begge, både i forhold til tematikk og med tanke på saksøkerne, som her inkluderte en rekke foreldre med ulik religiøs bakgrunn. Selv om deres konkrete motforestillinger mot vaksinasjon ikke ble formidlet til retten, er det – i lys av typologien nevnt ovenfor – rimelig å anta at også de var forskjellige. Fellesnevneren var uansett at foreldrene regnet vaksiner som religiøst uakseptable. Ifølge noen av New Yorks politikere var dette imidlertid bare et skalkeskjul.

I rettsdokumentene la advokatene vekt på hvordan prosessen som ledet til opphevingen av statens religiøse vaksinefritak, vitnet om fiendtlighet mot saksøkernes religion. Etter mønster av *Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Comm'n*, fremla de sitater som nedvurderte foreldrenes religion, dokumentasjon på forskjellsbehandling av andre grupper i tilsvarende situasjon og eksempler på ytterligere forhold som vitnet om motvilje mot foreldrenes tro snarere enn nødvendigheten av en lovendring. I tillegg argumenterte de for at obligatorisk skolegang uten mulighet for religiøst vaksinefritak krenket foreldrenes ytringsfrihet ettersom de ble tvunget til å uttrykke et budskap de ikke var enige i, i dette tilfellet vaksinasjon i strid med sin religiøse overbevisning.

Sammenliknet med *Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Comm'n*, presenterte saksøkerne i *F.F. v. State of New York* langt flere eksempler på religions-

fiendtlige offentlige utsagn fra myndighetspersoner. Jeg har inkludert noen av disse senere i teksten. Generelt stemplet disse utsagnene familier med religiøst fritatte barn som «anti-vaxx», uvitende og uærlige. Mens politikere skildret dem som «anti-science», kom de paradoksalt nok selv med påstander om at mange eller endog et flertall av disse familiene bare brukte religion som unnskyldning for å omgå vaksinekravet – uten å vise til noen empiriske data.⁵ Blant de mest kritiske var Dinowitz, som hadde fremmet forslaget om å avvikle fritaksordningen i delstatsforsamlingen (se tidligere):

There is a provision in the law that says that anyone who has a legitimate and truly religious reason for not doing it, they can be exempt as well. The problem is that most people in my opinion use that as an excuse not to get the vaccinations for the kids. ... There are many people who are claiming religious exemption when it [sic] fact it has nothing to do with religion. (Sisert i Verified Complaint, 28)

We call it a religious exemption in New York, but de facto it is a — it is a philosophical objection. (Sisert i Plaintiffs' Brief in support of Preliminary Injunction, 11)

Også Hoylman-Sigal, som hadde fremmet forslaget i senatet (se tidligere), ble sitert for sine fiendtlige offentlige utsagn:

Let's face it. Non-medical exemptions are essentially religious loopholes, where people often pay a consultant to worm their way out of public health requirements that the rest of us are following. (Sisert i Verified Complaint, 27)

I support my colleagues when we determined that we do not want to give credence to the anti-vaxxers ... we do not want to give credence to those who would use a religious exemption as a guise because they have suspicions about Big Pharma, about the government, about vaccines and the contaminants they supposedly contain, notwithstanding the mounds of evidence to the contrary. (Sisert i Plaintiffs' Brief in support of Preliminary Injunction, 13)

[I]ndividuals, sadly misinformed about the safety and efficacy of vaccines, are using the religious exemption as a loophole. ... (Sisert i Plaintiffs' Brief in support of Preliminary Injunction, 14)

... the anti-vaxx, suspicious anti-science, non-evidence-based decision making

⁵ Jeg har heller ikke funnet forskning som dokumenterer omfanget av dette, verken i New York eller andre stater.

that leads so many people to claim a religious exemption when in fact they don't have a religious belief as it pertains to vaccinations. (Sisert i Plaintiffs' Brief in support of Preliminary Injunction, 14)

Administrativ leder i Rockland County, Ed Day (R), var av samme oppfatning: «The religious exemption has been abused and it has been used as a personal preference exemption» (sisert i Verified Complaint, 29). Sitatene illustrerer hvordan behovet for en religiøs vaksinefritaksordning ble fremstilt som ikke-eksisterende og foreldrene portrettert som løgnere med uredelig atferd. Disse holdningene kan ha hatt sammenheng med politikernes syn på vaksinasjon som helsetiltak og riktigheten av å gi spesielle privilegier på grunnlag av religion. Men de kan også ha vært forbundet med deres forståelse av selve religionsbegrepet. Mens vi i det vitenskapelige studiet av religion legger vekt på mangfold og individualitet, så noen av politikerne ut til å forstå religion som noe knyttet til tradisjonelle institusjoner, doktriner og autoritets-hierarkier. Her siteres Dinowitz igjen:

There is nothing in the Jewish religion, the Christian religion, or the Muslim religion that suggests that you can't get vaccinated. It is just utter garbage. (Sisert i Verified Complaint, 28)

I'm not going to question people's religious beliefs. But I will say that I'm not aware of anything in the Tora, the Bible, the Koran or anything else that would suggest that you should not get vaccinated. (Sisert i Plaintiffs' Brief in support of Preliminary Injunction, 11)

Hans kollega Simcha Eichenstein (D), som selv er ortodoks jøde, skal ha sagt:

I, for one, do not believe there's any religious restriction as it relates to vaccinations. Nor have I met a serious religious leader in my community that has raised Halakha Jewish law restrictions with vaccinations. (Sisert i Plaintiffs' Brief in support of Preliminary Injunction, 13)

Senator James Skoufis (D) kom med liknende kritikk:

Let me be clear: There is not one religious institution, not one single one that denounces vaccines. So, here is a religious exemption pretending as if there is a religion out there that has a problem with the vaccines. Whether you are Christian, Jewish or Scientologist, none of these religions have texts or dogma that denounce vaccines. Let's stop pretending like they do. (Sisert i Verified Complaint, 26)

The matter of fact is the religious exemption in New York State is made up. It's fake. Because there is no religion that objects to vaccines. Not Islam, not Catholicism, not Judaism. There is no organized religion that condemns immunization. (Sitert i Plaintiffs' Brief in support of Preliminary Injunction, 14)

Som nevnt innledningsvis, er eksistensen av religiøse motforestillinger mot vaksinasjon godt dokumentert i forskningslitteraturen (jf. typologien beskrevet over). I påstanden om at vaksinenekt mangler eksplisitt dogmatisk grunnlag, hadde imidlertid politikerne delvis rett (jf. Grabenstein 2013). Den første vaksinen ble til på slutten av 1700-tallet, altså lenge etter sentrale religiøse tekster som Toraen, Bibelen og Koranen ble nedskrevet. Det er derfor ikke å forvente at man skal finne direkte referanser til vaksinasjon. Enkelte nyere trossamfunn, som oppstod etter at vaksinasjon var blitt en problemstilling, kan derimot ha eksplisitte forbud mot vaksiner. Mest kjent er Christian Science, men det kan også gjelde andre kirker som kun praktiserer helbredelse ved tro (Rogers mfl. 1993, 289–290). Imidlertid kan også eldre religioner og grupperinger ha forskjellige tolkninger av de gamle tekstene, noe som igjen kan føre til ulik tilnærming til vaksinasjonsspørsmålet. Et kjent eksempel her er hvordan noen imamer mener svineingredienser gjør enkelte vaksiner *haram* (forbudt), mens andre hevder de er tillat fordi svinekomponenten har vært gjennom en bearbeidingsprosess (Padela mfl. 2013, 65; Maravia 2020, 9).

Som motsvar til delstatspolitikernes anklager, minnet saksøkerne om at de før ordningen ble opphevet hadde kommet gjennom det smale nåløyet hos skolemyndighetene og fått innvilget religiøse vaksinefritak. De hadde, med andre ord, allerede fått offentlig godkjenning av at deres vaksineskepsis var religiøs. For ytterligere å underbygge argumentet om at politikerne var motivert av religionsfiendtlighet snarere enn hensynet til folkehelsen, pekte saksøkernes advokater på flere forhold ved lovendringsprosessen som vitnet om manglende faktagrunnlag, forholdsmessighet og nøytralitet. Myndighetene hadde ikke brukt andre tilgjengelige virkemidler for å få kontroll på utbruddet, og først etter flere måneder, da faren i praksis var over, valgte de å fjerne det religiøse fritaket med umiddelbar virkning. I prosessen ble ingen offentlige høringer gjennomført, og ingen undersøkte omfanget av utbruddet eller den reelle innvirkningen av religiøst fritatte barn. Lovendringen gjorde dessuten at selv vaksiner for ikke-smittsomme sykdommer nå ble obligatorisk. I tillegg pekte advokatene på at politikerne fortsatt lot skolene ta imot andre uvaksinerte grupper, som ansatte, voksne elever, medisinsk fritatte barn, samt de 7–8 prosent av barna som var uvaksinert uten innvilget fritak. Denne forskjellsbehandlingen var ulogisk,

hevdet de, ettersom sannsynligheten for smittespredning var like stor for samtlige grupper.

Foreldrene i *F.F. v. State of New York* vant ikke frem med sine argumenter, og de tapte også i ankedomstolen. I 2022 forsøkte derfor advokatene å bringe saken inn for den føderale høyesteretten. Det ville i så fall ha vært første gang høyesteretten vurderte denne problemstillingen. Selv om advokatene hadde lagt frem langt flere og mindre tvetydige eksempler på religionsfiendtlige utsagn enn det som ble presentert i *Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Comm'n*, valgte høyesteretten å avvise saken.⁶ New Yorks religiøse vaksinefritak ble aldri gjeninnført, og delstaten er i dag en av fem som kun tilbyr fritak fra vaksinasjonskrav på medisinsk grunnlag.

Avsluttende betraktninger – hva nå?

Historisk har introduksjonen av ikke-medisinske vaksinefritak bidratt til å balansere hensynet til folkehelse og prinsippet om frivillighet. Dette har igjen gjort det lettere å få vedtatt lover om obligatorisk vaksinerings for oppstart i skole og barnehage (Conis og Kuo 2021, 169). I begynnelsen var de fleste religiøse fritakene utformet på liknende vis som New Yorks religiøse fritak fra 1966 (se tidligere), der ordlyden reflekterte lobbyvirksomheten til medlemmer av Christian Science og dermed favoriserte disse (Jackson 1969, 791; Colgrove 2006, 180, 191; 2007, 256). Ettersom slikt strider mot Grunnlovens forbud mot forskjellsbehandling av religiøse grupper, skjedde det en gradvis endring til bredere fritaksordninger som enten omfattet alle religiøse motforestillinger mot vaksinasjon, eller som også godtok sekulære reserverasjoner. Etter årtusenskiftet har derimot trenden gått i retning av strengere betingelser for fritak, for eksempel i form av krav om informasjon fra helsepersonell eller årlige søknader (Lillvis, Kirkland, og Frick 2014, 492–502; Bednarczyk mfl. 2019, 179; Goldstein, Suder, og Purtle 2019, 103–104). Slike tiltak har vist seg å redusere antallet fritatte elever og kan være nyttig i tilfeller der vaksinerings omgås av bekvemmelighetsgrunner (Blank mfl. 2013, 1286–1289; Navin og Largent 2017, 230; Navin mfl. 2019, 361–362). Trenden med mindre toleranse for vaksinefritak ble forsterket i 2015 da California opphevet sitt fritak for personlige motforestillinger etter et større meslingeutbrudd og ble den tredje delstaten som kun tilbød medisinske fritak. New York og Maine fulgte etter i 2019 og Connecticut i 2021. Med Donald Trumps valgseier i fjorårets presidentvalg er det imidlertid mulig at pendelen snart

⁶ Avgjørelsen ble ikke begrunnet (SCOTUS blog n.d.).

vil svinge i motsatt retning igjen. Det skyldes ikke minst at en av advokatene som førte saken for foreldrene i *F.F. v. State of New York*, nå er blitt minister i Trumps nye regjering.

De 65 foreldrene ble representert av to politisk liberale advokater, Michael H. Sussman og Robert F. Kennedy jr. Deres motiver for å involvere seg i saken var imidlertid forskjellige. I et innlegg på Facebook, der han jevnlig oppdaterte bekymrede foreldre om rettssakens utvikling, beskrev borgerrettighetsadvokaten Sussman sitt syn på vaksinasjon slik:

I find interesting the concept that people cannot understand how I can support mass and efficient availability of vaccines (as I do) and the right of those who do not wish to be vaccinated to abstain. ... I have fought for the right of those with genuine religious objections to have exemptions from any mandatory vaccination regime as I strongly believe that vaccinations if properly developed and vetted are highly desirable. That combination has made me many enemies on all sides. ... (Sussman 2021)

Kennedy, på sin side, har i mange år vært kjent som miljøaktivist og vaksinekritiker. Gjennom Children's Health Defense har han vært engasjert i ulike aktiviteter både i og utenfor rettssystemet, inkludert protester, bokskriving og filmproduksjon. Hans kamp for tryggere vaksiner har vært knyttet til et bredere engasjement for å bekjempe miljøgifter og beskytte barn mot kroniske sykdommer (se tidligere). Mens Sussman har vært sterkt kritisk til Trump og endog har måttet forsvare sitt syn på presidenten overfor vaksinekritiske foreldre, har Kennedy vært mer åpen for alt samarbeid som kan fremme hans kjernesaker. I januar 2017 skal han ha blitt spurt av den da nyinnsatte president Trump om å lede en komité om vaksinesikkerhet og vitenskap (Wadman 2017). Selv om komiteen aldri ble noe av, kan episoden illustrere hvordan Kennedy lenge har vært villig til å rette sin aktivisme mot ulike offentlige instanser.

I presidentvalget 2024 stilte Kennedy selv som kandidat med slagordet «MAHA – Make America Healthy Again» (se <https://www.mahanow.org/>). Den 23. august samme år trakk han seg og sluttet i stedet aktivt opp om Trumps kampanje (Cooper, Price og Sandoval 2024). Til gjengjeld ble han nominert av Trump som regjeringens nye helseminister. Selv om Kennedy fikk sterk kritikk under høringene i senatet, ikke minst for sitt syn på vaksiner, ble han 13. februar 2025 godkjent til stillingen. Her, som med andre av Trumps nominasjoner, la Det hvite hus sterkt press på republikanske senatorer for at de skulle godkjenne alle presidentens kandidater (Haake, Kapur og Welker 2025). I Kennedys tilfelle var det kun én republikaner som stemte

imot: senator Mitch McConnell, som selv hadde polio som barn og var sterkt kritisk til Kennedys vaksineaktivisme (Korecki og Santaliz 2025). Mens det ennå er uklart hva Kennedy vil gjøre i den nye stillingen som USAs helseminister, er det sannsynlig at det vil skje endringer med dagens vaksineordninger. I lys av Kennedys tidligere aktivisme er det rimelig å anta at det snart vil bli enklere for foreldre å takke nei til vaksinasjon, uavhengig av om motivet skulle være religiøst eller sekulært.

Litteratur

- Anis, Emilia, Eric J. Haas, Viki Indenbauma, Sheperd Roe Singer, Bruce Warshavskya, Shmuel Rishpone, Manfred S. Green, mfl. 2021. «A Prolonged, Nationwide Measles Outbreak despite Very High Vaccination Coverage in Israel, 2018–19.» *Journal of Infection* 83 (6): 678–685. <https://doi.org/10.1016/j.jinf.2021.09.025>.
- Bednarczyk, Robert A., Adrian R. King, Ariana Lahijani og Saad B. Omer. 2019. «Current Landscape of Nonmedical Vaccination Exemptions in the United States: Impact of Policy Changes.» *Expert Review of Vaccines* 18 (2): 175–190. <https://doi.org/10.1080/14760584.2019.1562344>.
- Blank, Nina R., Arthur L. Caplan og Catherine Constable. 2013. «Exempting Schoolchildren from Immunizations: States with Few Barriers Had Highest Rates of Nonmedical Exemptions.» *Health Affairs* 32 (7): 1282–1290. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2013.0239>.
- Bloomfield, Emma Frances og Stephanie S. Willes. 2024. «Religious Masking and the Rhetorical Strategies of Digital Anti-Vaccination Churches.» *Western Journal of Communication* 88 (3): 717–738. <https://doi.org/10.1080/10570314.2023.2174384>.
- Brennan, Julia M., Robert A. Bednarczyk, Jennifer L. Richards, Kristen E. Allen, Gohar J. Warraich og Saad B. Omer. 2017. «Trends in Personal Belief Exemption Rates among Alternative Private Schools: Waldorf, Montessori, and Holistic Kindergartens in California, 2000–2014.» *American Journal of Public Health* 107 (1): 108–112. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303498>.
- CDC. 2024. «Percentage of Kindergarteners with an Exemption from One or More Vaccines by School Year, New York.» *SchoolVaxView Interactive*. <https://www.cdc.gov/schoolvax-view/data/index.html>.
- Champion, Brian. 2019–2020. «The Religious Exemption Loophole: A Building Public Health Crisis in North Carolina.» *North Carolina Law Review Addendum* 98 (7): 1527–1548. <https://scholarship.law.unc.edu/nclr/vol98/iss7/5>.
- CHD. u.å.a. «The Mission of Children’s Health Defense.» *Children’s Health Defense*. Lest 7. oktober 2024. <https://childrenshealthdefense.org/about-us/childrens-health-defense-mission/>.
- CHD. u.å.b. «Autism: Where We Are Now & Where We’re Going.» *Children’s Health Defense*. Lest 8. oktober 2024. <https://childrenshealthdefense.org/autism/>.
- Colgrove, James. 2006. *State of Immunity: The Politics of Vaccination in Twentieth-Century America*. Berkeley: University of California Press.
- Colgrove, James. 2007. «Immunity for the People: The Challenge of Achieving High Vaccine Coverage in American History.» *Public Health Reports* 122 (2): 248–257.

<https://doi.org/10.1177/003335490712200215>.

- Conis, Elena og Jonathan Kuo. 2021. «Historical Origins of the Personal Belief Exemption to Vaccination Mandates: The View from California.» *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 76 (2): 167–190. <https://doi.org/10.1093/jhmas/jrab003>.
- Cooper, Jonathan J., Michelle L. Price og Gabriel Sandoval. 2024. «RFK Jr. Suspends His Presidential Bid and Backs Donald Trump before Appearing with Him at His Rally.» *AP*, 24. august 2024. <https://apnews.com/article/rfk-jr-trump-speech-arizona-a2638f89ddcb5de03edbe4574ca17d45>.
- Epstein, Lee og Eric A. Posner. 2022. «The Roberts Court and the Transformation of Constitutional Protections for Religion: A Statistical Portrait.» *The Supreme Court Review* 2021 (1), 315–347. <https://doi.org/10.1086/719348>.
- Ernst, Kacey og Elizabeth T. Jacobs. 2012. «Implications of Philosophical and Personal Belief Exemptions on Re-emergence of Vaccinepreventable Disease: The Role of Spatial Clustering in Under-Vaccination.» *Human Vaccines & Immunotherapeutics* 8 (6): 838–841. <https://doi.org/10.4161/hv.19743>.
- Goldstein, Neal D., Joanna S. Suder og Jonathan Purtle. 2019. «Trends and Characteristics of Proposed and Enacted State Legislation on Childhood Vaccination Exemption, 2011–2017.» *American Journal of Public Health* 109 (1): 102–107. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2018.304765>.
- Grabenstein, John D. 2013. «What the World's Religions Teach, Applied to Vaccines and Immune Globulins.» *Vaccine* 31 (16): 2011–2023. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2013.02.026>.
- Haelle, Tara. 2012. «US States Make Opting Out of Vaccinations Harder: Legislative Efforts Aim to Tackle Rising Incidence of Disease.» *Nature*, 5. oktober 2012. <https://doi.org/10.1038/nature.2012.11548>.
- Haake, Garret, Sahil Kapur og Kristen Welker. 2025. «White House Warns of 'Consequences' for Republicans who Don't Support All of Trump's Nominees.» *NBC News*, 26. januar 2025. <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/white-house-republicans-trump-nominees-political-consequences-rcna189288>.
- Jackson, Charles L. 1969. «State Laws on Compulsory Immunization in the United States: A Review.» *Public Health Reports (1896–1970)* 84 (9): 787–795. <https://doi.org/10.2307/4593678>.
- Jones, Emily R. 2021. «Who Calls the Shots? Parents versus the Parens Patriae Power of the States to Mandate Vaccines for Children in New York.» *Georgia State University Law Review* 37 (2): 637–670. <https://readingroom.law.gsu.edu/gsulr/vol37/iss2/10>.
- Korecki, Natasha og Kate Santaliz. 2025. «Senate votes to confirm Robert F. Kennedy Jr. as health secretary.» *NBC News*, 13. februar 2025. <https://www.nbcnews.com/politics/congress/senate-votes-confirm-robert-f-kennedy-jr-health-secretary-rcna191856>.
- Kulkarni, Shibani, Bonnie Harvey, Dimitri Prybylski og Mohamed F. Jalloh. 2021. «Trends in Classifying Vaccine Hesitancy Reasons Reported in the WHO/UNICEF Joint Reporting Form, 2014–2017: Use and Comparability of the Vaccine Hesitancy Matrix.» *Human Vaccines & Immunotherapeutics* 17 (7): 2001–2007. <https://doi.org/10.1080/21645515.2020.1859319>.
- Lai, Yun-Kuang, Jessica Nadeau, Louise-Anne McNutt og Jana Shaw. 2014. «Variation in Exemptions to School Immunization Requirements among New York State Private and Public

- Schools.» *Vaccine* 32 (52): 7070–7076. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2014.10.077>.
- Lane, Sarah, Noni E. MacDonald, Melanie Marti og Laure Dumolard. 2018. «Vaccine Hesitancy around the Globe: Analysis of Three Years of WHO/UNICEF Joint Reporting Form Data-2015–2017.» *Vaccine* 36 (26): 3861–3867. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2018.03.063>
- Larson, Heidi J., Alexandre de Figueiredo, Zhao Xiahong, William S. Schulz, Pierre Verger, Iain G. Johnston, Alex R. Cook og Nick S. Jones. 2016. «The State of Vaccine Confidence 2016: Global Insights Through a 67-Country Survey.» *eBioMedicine* 12: 295–301. <https://doi.org/10.1016/j.ebiom.2016.08.042>.
- Lillvis, Denise F., Anna Kirkland og Anna Frick. 2014. «Power and Persuasion in the Vaccine Debates: An Analysis of Political Efforts and Outcomes in the United States, 1998–2012.» *The Milbank Quarterly* 92 (3): 475–508. <https://doi.org/10.1111/1468-0009.12075>.
- Maravia, Usman. 2020. «Vaccines: Religio-Cultural Arguments from an Islamic Perspective.» *Journal of the British Islamic Medical Association* 6 (2): 1–17. <https://www.jbima.com/article/vaccines-religio-cultural-arguments-from-an-islamic-perspective/>.
- Merriman, Scott A. 2017. *When Religious and Secular Interests Collide: Faith, Law, and the Religious Exemption Debate*. Santa Barbara: Praeger.
- Navin, Mark C., Jason Adam Wasserman, Miriam Ahmad og Shane Bies. 2019. «Vaccine Education, Reasons for Refusal, and Vaccination Behavior.» *American Journal of Preventive Medicine* 56 (3): 359–367. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2018.10.024>.
- Navin, Mark Christopher og Mark Aaron Largent. 2017. «Improving Nonmedical Vaccine Exemption Policies: Three Case Studies.» *Public Health Ethics* 10 (3): 225–234. <https://doi.org/10.1093/phe/phw047>.
- New York Alliance for Vaccine Rights (@newyorkallianceforvaccinerights). 2019. «NY Legal Update & Request for Affidavits.» Facebook, 18. juli 2019. <https://www.facebook.com/newyorkallianceforvaccinerights>.
- Olive, Jacqueline K., Peter J. Hotez, Ashish Damania og Melissa S. Nolan. 2018. «The State of the Antivaccine Movement in the United States: A Focused Examination of Nonmedical Exemptions in States and Counties.» *PLOS Medicine* 15 (7): 1–10. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1002616>.
- Padela, Aasim I., Steven W. Furber, Mohammad A. Kholwadia og Ebrahim Moosa. 2013. «Dire Necessity and Transformation: Entry-points for Modern Science in Islamic Bioethical Assessment of Porcine Products in Vaccines.» *Bioethics* 28 (2): 59–66. <https://doi.org/10.1111/bioe.12016>.
- Patel, Manisha, Adria D. Lee, Nakia S. Clemmons, Susan B. Redd, Sarah Poser, Debra Blog, Jane R. Zucker, mfl. 2019. «National Update on Measles Cases and Outbreaks: United States, January 1–October 1, 2019.» *Morbidity and Mortality Weekly Report* 68 (40): 893–896. <https://doi.org/10.15585/mmwr.mm6840e2>.
- Reich, Jennifer A. 2018. «I Have to Write a Statement of Moral Conviction. Can Anyone Help?» Parents' Strategies for Managing Compulsory Vaccination Laws.» *Sociological Perspectives* 61 (2): 222–239. <https://doi.org/10.1177/0731121418755113>.
- Reiss, Dorit Rubinstein. 2014. «Thou Shalt Not Take the Name of the Lord Thy God in Vain: Use and Abuse of Religious Exemptions from School Immunization Requirements.» *Hastings Law Journal* 65 (6): 1551–1602.

- https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2396903.
- Rogers, Désirée V., Jacqueline S. Gindler, William L. Atkinson og Lauri E. Markowitz. 1993. «High Attack Rates and Case Fatality during a Measles Outbreak in Groups with Religious Exemption to Vaccination.» *The Pediatric Infectious Disease Journal* 12 (4): 288–292. <https://doi.org/10.1097/00006454-199304000-00006>.
- SAGE Working Group. 2014. *Report of the SAGE working group on vaccine hesitancy*. World Health Organization. https://cdn.who.int/media/docs/default-source/immunization/sage/2014/october/sage-working-group-revised-report-vaccine-hesitancy.pdf?sfvrsn=240a7c1c_4.
- Sanyaolu, Adekunle, Chuku Okorie, Aleksandra Marinkovic, Oladapo Ayodele, Abu Fahad Abbasi, Stephanie Prakash, Jessica Gosse, Sadaf Younis, Jasmine Mangat og Henry Chan. 2019. «Measles Outbreak in Unvaccinated and Partially Vaccinated Children and Adults in the United States and Canada (2018-2019): A Narrative Review of Cases.» *INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing* 56: 1–10. <https://doi.org/10.1177/0046958019894098>.
- SCOTUS blog. n.d. «F.F., as parent of Y.F. v. New York: Petition for certiorari denied on May 23, 2022.» *SCOTUSblog.com*. <https://www.scotusblog.com/cases/case-files/f-f-as-parent-of-y-f-v-new-york/>.
- Seidel, Andrew L. 2022. *American Crusade: How the Supreme Court Is Weaponizing Religious Freedom*. USA: Union Square & Co.
- Seither, Ranee, Oyindamola Bidemi Yusuf, Devon Dramann, Kayla Calhoun, Agnes Mugerwa-Kasujja og Cynthia L. Knighton. 2023. «Coverage with Selected Vaccines and Exemption from School Vaccine Requirements among Children in Kindergarten—United States, 2022–23 School Year.» *Morbidity and Mortality Weekly Report* 72 (45): 1217–1224. <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm7245a2>.
- Shaw, Jana, Boldtsetseg Tserenpuntsag, Louise-Anne McNutt og Neal Halsey. 2014. «United States Private Schools Have Higher Rates of Exemptions to School Immunization Requirements than Public Schools.» *The Journal of Pediatrics* 165 (1): 129–133. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2014.03.039>.
- Smith, Jean Clare, Alan R. Hinman, og Larry K. Pickering. «History and Evolution of the Advisory Committee on Immunization Practices—United States, 1964–2014.» *Morbidity and Mortality Weekly Report* 63 (42): 955–958. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25340913/>.
- Sussman, Michael (@sussman1205). 2021. «I find interesting the concept that people cannot understand.» Facebook, 9. januar 2021. <https://www.facebook.com/sussman1205>.
- Trangerud, Hanne Amanda. 2023. «'What is the Problem with Vaccines?' A Typology of Religious Vaccine Skepticism.» *Vaccine: X* 14: 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.jvacx.2023.100349>.
- Wadman, Meredith. 2017. «Exclusive Q&A: Robert F. Kennedy Jr. on Trump's Proposed Vaccine Commission.» *Science*, 10. januar 2017. <https://doi.org/10.1126/science.aal0604>.
- Zucker, Jane R., Jennifer B. Rosen, Martha Iwamoto, Robert J. Arciuolo, Marisa Langdon-Embry, Neil M. Vora, Jennifer L. Rakeman, mfl. 2020. «Consequences of Undervaccination—Measles Outbreak, New York City, 2018–2019.» *The New England Journal of Medicine* 382 (11): 1009–1017. <http://doi.org/10.1056/NEJMoa1912514>.

Rettsdokumenter

- Appellants' Brief, *F.F. v. State of New York*, 66 Misc.3d 467 (N.Y. Sup. Ct., Albany Cty. 17. april 2019).
- Appellants' Memorandum of Law in Support of Preliminary Injunction, *F.F. v. State of New York*, 66 Misc.3d 467 (N.Y. Sup. Ct., Albany Cty. 27. august 2019).
- Church of the Lukumi Babalu Aye, Inc. v. City of Hialeah*. 508 U.S. 520 (1993). Tilgjengelig på: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/508/520/>.
- Employment Div. v. Smith*. 494 U.S. 872 (1990). Tilgjengelig på: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/494/872/>.
- F.F. v. State of New York*. 66 Misc.3d 467 (2019). Tilgjengelig på: <https://law.justia.com/cases/new-york/other-courts/2019/2019-ny-slip-op-29376.html>.
- Masterpiece Cakeshop v. Colorado Civil Rights Comm'n*. 584 U.S. 617 (2018). Tilgjengelig på: https://www.supremecourt.gov/opinions/17pdf/16-111_j4el.pdf.
- Plaintiffs' Brief in Support of Entry of TRO, *F.F. v. State of New York*, 66 Misc.3d 467 (N.Y. Sup. Ct., Albany Cty. 17. juli 2019).
- Plaintiffs' Brief in Support of Preliminary Injunction, *F.F. v. State of New York*, 66 Misc.3d 467 (N.Y. Sup. Ct., Albany Cty. 6. august 2019).
- Verified Complaint, *F.F. v. State of New York*, 66 Misc.3d 467 (N.Y. Sup. Ct., Albany Cty. 10. juli 2019).

English abstract

In the United States, religious exemptions from mandatory childhood immunization have made religious objections to vaccines more visible in public debate. In this article, I take a closer look at a lawsuit concerning the legitimacy of the exemption to illustrate how religion can be controversial within a health policy context. *F.F. v. State of New York* was one of several lawsuits I analyzed in my doctoral dissertation to examine how religious and secular arguments were used to defend the practice of religious vaccine exemptions. In this case, a group of parents filed a lawsuit against the State of New York after it repealed its religious exemption in 2019. The plaintiffs' main argument was that state legislators, prior to the repeal, had expressed criticism and disdain toward their religion, asserting that religious objections to immunizations were merely excuses to avoid vaccine requirements. The case thus serves well to illustrate current debates about whether religious vaccine skepticism actually exists.

Keywords: vaccine hesitancy, religious vaccine skepticism, *F.F. v. State of New York*, «hostility towards religion», Robert F. Kennedy jr.